

Professional Ta'lim Tizimida Rahbar Kadrlarning Intellektual Salohiyati Va Kasbiy Kompetensiyasini Takomillashtirishning Metodologik Asoslari

Qo'chqarov Diyorbek Ulug'bekovich¹

Annotatsiya: Ushbu maqola professional ta'lim tizimida rahbar kadrlarning intellektual salohiyati va kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishning nazariy va metodologik asoslarini tahlil qiladi. Maqolada rahbar kadrlarning murakkab masalalarni hal qilish qobiliyatlari, innovasion qarorlar qabul qilish, zamonaviy ta'lim metodlarini joriy qilish va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish ko'nikmalari o'rganiladi. Shunga ko'ra, ularning kasbiy kompetensiyasi va intellektual salohiyatini rivojlantirish, ta'lim samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Har xil metodik yondashuvlar, jumladan, innovasion ta'lim modellari, masofaviy ta'lim modellari va muammoli yondashuvlar orqali rahbar kadrlarning professional ko'nikmalari yaxshilanadi. Tadqiqotda aytib o'tilgan usul va tavsiyalar professional ta'lim tizimini takomillashtirishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Professional ta'lim, intellektual salohiyat, kasbiy kompetensiya, raqamli texnologiyalar, innovasion modellar, rahbar kadrlar, metodologik asoslar.

Professional ta'lim tizimida rahbar kadrlarining intellektual salohiyati va kasbiy kompetensiyalari tizim samaradorligi va barqaror rivojlanishini ta'minlashda asosiy ahamiyat kasb etadi. Professional ta'lim muassasalari rahbarlari uzluksiz rivojlanib boruvchi zamonaviy jamiyat va iqtisodiy talablar bilan uyg'unlashgan holda, pedagogik faoliyatning sifatini oshirish, o'quv jarayonini optimallashtirish va kadrlarni samarali boshqarish vazifalarini bajarishga mas'uldirlar. Bunda rahbar kadrlarning intellektual salohiyati, ya'ni ularning murakkab masalalarni hal qilish, innovasion qarorlar qabul qilish, ta'lim mazmunini yangilash va zamonaviy metodlarni joriy qilishdagi qobiliyatlari hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shuningdek, ularning kasbiy kompetensiyalari – nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarning uyg'unligi, kreativlik, tezkor qaror qabul qilish va tizimli fikrlay olish qobiliyatlari ham professional ta'lim tizimining muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishida muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda innovasion jarayonlar va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, iqtisodiyotda yuqori malakali mutaxassislariga bo'lgan ehtiyojning o'sishi natijasida, professional ta'limdagi rahbar kadrlar uchun yangi imkoniyatlar va bir vaqtning o'zida yangi chaqiriqlar yuzaga kelmoqda. Bugungi kunda murakkab va tez o'zgaruvchi iqtisodiy-ijtimoiy sharoitlarda ta'lim tizimi rahbarlaridan yangi ko'nikmalar va bilimlarni talab qiluvchi vazifalar oldinga qo'yilmoqda. Zamonaviy professional ta'lim tizimida rahbar kadrlar faqat nazariy bilimlargagina ega bo'lishi kerak emas, balki amaliy tajribaga asoslangan, yangicha yondashuvlarni tatbiq eta oladigan yuqori darajadagi kompetensiyalarga ham ega bo'lishi zarur. Raqamli ta'lim texnologiyalarining joriy qilinishi va ma'lumotlar oqimiga moslashish ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi, shu bilan birga rahbar kadrlardan zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishni talab qiladi.

Rahbar kadrlarning intellektual salohiyati va kasbiy kompetensiyasini oshirish, birinchi navbatda, ta'lim jarayonining sifatini yaxshilash va kadrlarning professional o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi. Texnologiyalar rivojlanishi sababli professional ta'lim tizimidagi rahbarlardan ko'plab yangi vazifalarni bajarish va strategik masalalarga yondashishda innovasion va ijodiy yechimlarni joriy qilish talab etilmoqda. Shuningdek, ta'lim tizimida raqobatbardosh kadrlar tayyorlashni ta'minlashda

¹ Professional ta'limni rivojlantirish instituti mustaqil tadqiqotchisi

rahbar kadrlar intellektual salohiyatlari va kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirib borish zarurati yanada kuchaymoqda. Masalan, axborotlarni tahlil qilish, tizimli yondashuvni qo'llash, murakkab vaziyatlarda samarali qaror qabul qilish va ta'lim jarayonida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash rahbar kadrlar uchun dolzarb ko'nikmalardan hisoblanadi.

Intellektual salohiyat – bu rahbarning axborotni qayta ishlash, qarorlar qabul qilish va ijodiy fikrlash kabi kognitiv qobiliyatlarini o'z ichiga olgan muhim xususiyatdir. Intellektual salohiyatning professional ta'limdagi ahamiyati uning tizim samaradorligiga ta'siri orqali namoyon bo'ladi. Bu salohiyat rahbarning murakkab masalalarni hal qilish, xodimlarni rag'batlantirish va innovatsiyalarni joriy qilish qobiliyatini oshiradi. Rahbar kadrlarning intellektual salohiyatini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari quyidagi nazariy va amaliy tamoyillarga asoslanadi:

- **Tizimli yondashuv** – rahbar kadrlarning bilimi va salohiyatini kompleks ravishda rivojlantirishni nazarda tutadi, ya'ni har bir bilim va ko'nikma boshqa elementlar bilan uzviy bog'langan holda shakllantirilishi lozim.
- **Innovasion yondashuv** – rahbar kadrlarni zamonaviy raqamli texnologiyalar va axborotni boshqarish usullari bilan tanishtirishni qamrab oladi.
- **Qadriyatga yo'naltirilgan yondashuv** – kadrlar ongida ta'limning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatini shakllantirish va yangilikka yo'naltirishga qaratilgan.

Tadqiqot davomida aniqlangan yana bir muhim yo'nalish – bu raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali intellektual salohiyatni oshirishdir. Raqamli texnologiyalar ta'lim tizimida muhim ahamiyat kasb etib, rahbar kadrlarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishga, axborotni tezda qayta ishlash va zamonaviy bilimlarni yangilashga xizmat qiladi. Bunday texnologiyalar orqali ma'lumotlarning tezkor o'zgarishiga moslashish imkoniyati paydo bo'ladi, bu esa rahbar kadrlarga strategik qarorlarni tez va samarali qabul qilish imkoniyatini yaratadi.

Shu bilan birga, rahbar kadrlarning samarali faoliyat olib borishiga asos bo'luvchi muhim omillardan biri ularning kasbiy kompetensiyasi hisoblanadi. Kasbiy kompetensiya – rahbarning ma'lum bir sohada samarali faoliyat olib borish qobiliyati sifatida izohlanadi va bu qobiliyat zamonaviy boshqaruvda muhim ahamiyatga egadir. Kasbiy kompetensiyalarning asosiy tarkibiy qismlari – kreativlik, ijodiy fikrlash, axborotni boshqarish va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish kabi muhim xususiyatlarni o'z ichiga oladi. Bu ko'nikmalar rahbar kadrlarning ish samaradorligini oshirishga xizmat qilib, ta'lim jarayonidagi rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda quyidagi metodik modellar muhim o'rin tutadi va rahbar kadrlarning faoliyat samaradorligini yanada kuchaytirishga yordam beradi:

- **Innovasion ta'lim modellari** – bu modellar raqamli ta'lim texnologiyalarini joriy etish orqali kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishni nazarda tutadi. Bunda virtual simulyasiya, sun'iy intellekt va bulutli texnologiyalardan foydalanish, ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Innovasion modellar kadrlarga nafaqat nazariy bilimlarni, balki ularni amaliyotda samarali qo'llash imkoniyatini ham yaratadi.
- **Masofaviy ta'lim modellari** – ushbu modellar kadrlarga joylashuvdan qat'i nazar, bilim va malaka oshirish imkoniyatini taqdim etadi. Masofaviy ta'lim modellari zamonaviy texnologiyalar yordamida amalga oshiriladi va bu kadrlarga vaqtni tejash, malaka oshirishni uzluksiz davom ettirish imkonini beradi. Masofaviy ta'lim, shuningdek, resurslarni optimallashtirish va global ta'lim imkoniyatlaridan foydalanishni ta'minlaydi.
- **Ta'lim jarayonida muammoli yondashuv** – bunda muammolar asosida o'qitish metodlari ishlatiladi. Muammoli yondashuv rahbar kadrlarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshiradi, ularni murakkab masalalarni mustaqil ravishda yechishga yo'naltiradi. Bu model rahbar kadrlarda mustaqil fikrlash va muammolarni tizimli tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishda samarali hisoblanadi.

Shunday qilib, raqamli texnologiyalar va yangi metodik modellar yordamida intellektual salohiyat va kasbiy kompetensiyalarni oshirish imkoniyati rahbar kadrlar uchun yanada kengayib borayotganini ko'rish mumkin. Bu modellar zamonaviy ta'limning sifatini yaxshilashga, rahbar kadrlarning o'z ishiga bo'lgan munosabatini kuchaytirishga va ularning samarali boshqaruv qobiliyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Rafiqova Z.A. o'z tadqiqotida ta'kidlaydiki, "Davlat xizmatida rahbar kadrlarning boshqaruv salohiyatini yuksaltirishning nazariy-metodologik asoslari ularning professional faoliyati samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega." Rafiqovanning fikriga ko'ra, rahbar kadrlarning boshqaruv salohiyatining yuksaltirilishi ularning kasbiy faoliyatini yanada samarali qilishda asosiy ahamiyatga ega bo'lib, bu metodologik yondashuv kadrlar tayyorgarligi sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kenjaboyev A.E. va Kenjaboyeva D.A. o'z maqolalarida "Pedagog rahbarning kasbiy kompetentligi va pedagogik mahorati ta'lim-tarbiya jarayonini namunali tashkil etishda hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi." Degan fikrni ligari surishgan. Ularning ta'kidlashicha, ta'lim muassasalarida rahbar kadrlarning pedagogik mahorati yuqori bo'lsa, bu ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga katta hissa qo'shadi. Ular rahbar kadrlarning kasbiy kompetentligi orqali ta'lim sifatini yuqori darajaga ko'tarish imkoniyati yaratilishini urg'ulaydilar. Yunusova N.Sh., Nazarova N.J., Jumaniyazova N.S. o'z maqolalarida qayd etishlaricha, "Pedagoglarda kasbiy kompetensiyani takomillashtirish oliy ta'lim tizimida ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi." Bu fikrdan kelib chiqib, Yunusova, Nazarova va Jumaniyazova ta'kidlaganidek, kasbiy kompetensiyani oshirish ta'lim jarayonining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatishi sababli, rahbar kadrlar ham doimiy ravishda o'zlarining salohiyatini oshirib borishlari zarur. Bu jarayon oliy ta'lim tizimida ta'lim samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Intellektual salohiyat va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishning samaradorligiga turli ichki va tashqi omillar ta'sir qiladi. Tashkiliy-pedagogik asoslar o'qitish jarayonining sifatini yaxshilashga qaratilgan va o'quvchilarga ixtisoslashtirilgan yechimlarni yaratishga ko'maklashadi.

Tashqi omillar: makro va mikro muhitdagi o'zgarishlar, jamiyatdagi texnologiyalarning rivojlanishi, ta'lim jarayonida innovatsiyalarning joriy etilishi.

Ichki omillar: kadrlarning shaxsiy xususiyatlari, ularning bilimi, ko'nikmalari, shaxsiy va professional rivojlanishga bo'lgan qiziqishi va ularning hayot tarzi.

Akmeologik yondashuvga ko'ra, shaxsning intellektual salohiyatini oshirish jarayonida uning shaxsiy va ijtimoiy jihatlariga e'tibor qaratiladi. Bu yondashuv rahbar kadrlarda o'z salohiyatini anglash va uni yanada rivojlantirish uchun turli usullarni joriy qilish imkoniyatini yaratadi. Boshqaruvdagi akmeologik yondashuv professional yetuklikka erishish va rahbarning ijodiy rivojlanishi uchun zamin yaratadi.

Intellektual salohiyat va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda qo'llaniladigan metodika quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

- **Raqamli ta'lim texnologiyalarini joriy etish** – axborotni qayta ishlash, undan samarali foydalanish va bilimlarni modernizatsiyalash uchun yangi imkoniyatlarni beradi.
- **O'quv faoliyati modeli** – rahbar kadrlarning ta'lim jarayonida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan. Bu model rahbarlar malakasini oshirishda yangi uslublar va vositalardan foydalanish imkoniyatini yaratadi.
- **Refleksiv yondashuv** – rahbar kadrlar o'z bilim va malakasidagi kamchiliklarni aniqlab, ularni yaxshilashga qaratilgan o'zgarishlarni kiritish imkoniyatini beradi.

Rahbar kadrlarning kasbiy rivojlanishidagi yutuqlar ularning innovasion yondashuvlar va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Bugungi kunda ko'plab rahbar kadrlar zamonaviy raqamli vositalar orqali ta'lim jarayonini yuqori samaradorlik bilan tashkil etmoqda. Lekin, shunga qaramay, bir qator muammolar mavjud:

- **Malaka oshirish imkoniyatlarining cheklanganligi** – joylashuv va resurslar cheklanganligi sababli, ba’zi kadrlar malakalarini oshirishda qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar.
- **Ta’lim texnologiyalari bilan tanishmaslik** – ba’zi rahbar kadrlar raqamli texnologiyalardan foydalanishda malaka va ko‘nikmalarga yetarlicha ega emaslar.
- **Innovatsiyalarga bo‘lgan motivatsiyaning pastligi** – ayrim kadrlar o‘zgarishlarga tayyor emas yoki yangiliklarni qo‘llashda sustqadamlik qilishadi.

Ushbu tadqiqotdan kelib chiqqan holda quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

- Professional ta’lim tizimida rahbar kadrlarning intellektual salohiyati va kasbiy kompetensiyasini oshirish tizimli yondashuv talab qiladi.
- Raqamli texnologiyalar va innovasion ta’lim modellarini joriy etish rahbar kadrlarning rivojlanishiga turtki beradi.
- Rahbar kadrlarning malakasini oshirish jarayonida tashkil etilgan tashkiliy va pedagogik sharoitlar ta’lim samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Tavsiyalar:

1. Rahbar kadrlar uchun raqamli texnologiyalar bo‘yicha muntazam malaka oshirish kurslarini tashkil etish.
2. Innovasion yondashuvlarni ta’lim jarayoniga keng joriy etish uchun pedagogik mutaxassislarni tayyorlash.
3. Rahbar kadrlarning motivatsiyasini oshirishga qaratilgan maxsus dasturlarni ishlab chiqish, ularni yangiliklarga tayyor qilish.

Professional ta’lim tizimida rahbar kadrlarning intellektual salohiyati va kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish ta’lim tizimining uzviy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bunda raqamli texnologiyalar, akmeologik yondashuvlar va innovasion metodik modellardan foydalanish rahbar kadrlarning ish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqotdan kelib chiqadigan tavsiyalar va amaliyotlar ushbu sohada kelajakdagi rivojlanishni ta’minlashga yo‘naltirilgan bo‘lib, professional ta’lim tizimini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Rafiqova Z.A. (2023). Davlat xizmatida rahbar kadrlarni boshqaruv salohiyatini yuksaltirishning nazariy-metodologik asoslari. *Sovremennoye obrazovaniye (Uzbekistan)*, 9-15. (cyberleninka.ru)
2. Kenjaboyev, A.E., Kenjaboyeva, D.A. (2021). Pedagog rahbarning kasbiy kompetentligi va pedagogik mahorati. *Sovremennoye obrazovaniye (Uzbekistan)*, 9-15. (cyberleninka.ru)
3. Yunusova N.Sh., Nazarova N.J., Jumaniyazova N.S. (2020). Pedagoglarda kasbiy kompetensiyani takomillashtirish oliy ta’lim tizimi misolida. *Sovremennoye obrazovaniye (Uzbekistan)*, 9-15.
4. Axmadjonov D.B. (2021). Bo‘lajak o‘qituvchilar kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirish shakl va usullari. *Academic Research in Educational Sciences*, 2(4), 815-825. ares.uz
5. Yunusova N.Sh., Nazarova N.J., Jumaniyazova N.S. (2022). Pedagoglarda kasbiy kompetensiyani takomillashtirish (oliy ta’lim tizimi misolida). *Science and Education*, 3(6), 815-825. cyberleninka.ru
6. Akbarova I. A. (2021). Integrativ yondashuv asosida talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish. *Ekonomika i sotsium*, 2(81), 1-4. iupr.ru
7. Mirzayev A. A. (2020). O‘qituvchilar kasbiy kompetensiyasini uzluksiz rivojlantirishda pedagogik tashxislash xususiyatlari. *Science and Education*, 1(1), 1-4. cyberleninka.ru

